

Nepokojný rotor so stabilnými posolstvami

Dušan Mikolaj

Ak by sme chceli čo len načrtnúť osobnostný charakter Viliama Jána Grusku (narodil sa 24. septembra 1936), treba mať na zreteli mnoho neúnavne aktívnych a vnútorne dynamických skutočností. Vyjdem z jeho neutíchajúceho záujmu o život vidieckeho človeka vyrastajúceho a dokonávajúceho pri práci na roli, v lesoch, remeselne všestranného gazdu či skromného živnostníka s konkrétnym remeslom, zručnú gazdinú s prirodzeným zmyslom pre estetiku každodenných vecí, a tichú krásu sviatočných chvíľ. Na celoživotne pracovných (nie iba urobených) si všíma ich osobnostnú duchovnú nadstavbu splývajúcu s kresťanskou morálkou. Osobitnú pozornosť venuje najmä tým, ktorí skromnou, no neraz nezameniteľnou mierou prispeli k vyššiemu vzdelaniu svojich potomkov. Takejto podpory sa od včasného detstva hojne dostávalo i jemu a súrodencom. Vyrastali v rodine vzdelaných a pracovných učiteľov a ich výchovný a osobný príkladom považuje za nenahraditeľný dar. Mal to na zreteli pri výchove svojich detí a vychádza z neho pri každej mladej generácii, s ktorou spolupracuje pri väčšine svojich tvorivých programoch. Nabáda ich, aby pokračovali vo vzdelávacej, osvetárskej, praktickej misii predkov a obohacovali ju o nové poznania a nekonvenčné prístupy.

Gruskov vzťah k ľudovej kultúre nadobúdala kvalitatívnu úroveň, keď sa počas vysokoškolských štúdií sa stal aktívnym tanečníkom Lúčnice a po ich absolvovaní (spolu zo pätnásť rokov) pôsobil aj ako pedagógom tanca, asistent choreografa i choreograf. Pri päťdesiatom výročí folklórneho súboru prezentoval osobné skúsenosti v dynamickom kolektívnom súkolí na jednej z mnohých výstav. Na tento skúsenostný a znalostný základ koncepčne nadväzuje autorskými scénickými freskami aj monumentálnymi programami, ktoré dôkladne pripravoval s mnohými účinkujúcimi a s profesionálnou náročnosťou realizoval v amfiteátroch na festivaloch s medzinárodným či širším regionálnym záberom a dosahom. S rovnakým nasadením zbieral autentické podklady, vyhľadával pamätníkov a ochotných spolupracovníkov pri zakladaní folklórnych festivalov a prehliadok v menej aktívnych či zdanlivo okrajových oblastiach. Ľudovú kultúru vníma totiž ako bohatú studnicu so žírnou spodnou vodou i na zdanlivej pustatine a sprítomňuje ju cez charakteristické prejavy jej pôvodných nositeľov, pričom ich mladých pokračovateľov vedie k tomu, aby sa usilovali uchovávať pohromade všetky prejavy. Aby popri spevoch, tancoch a hudobných vystúpeniach mali rovnocenne na zreteli povedzme slovesnú stránku. Rozprávanie uplatňuje vo svojich programoch ako autentické uchovávanie historickej pamäti, odovzdávanie osobných skúseností, životné príbehy využíva ako scénický tmel, dáva priestor šarmantnej fantazijnosti, ktorou si ľudia odľahčovali neraz dosť všedné životné reálie.

Samostatnou kapitolou Gruskovho záujmu sú remeslá, pričom popri dôkladnom zvládaní jednotlivých činností kladie osobitný zreteľ na výtvarný prejav ich tvorcov. Pevné základy na odbornú nadstavbu opierajúcu sa o remeslá si vytvoril počas štúdií na Fakulte architektúry a pozemného staviteľstva Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave. Kvalitné základné vedomosti a všeobecné znalosti si rozširoval v zamestnaniach, kde vyrastal na scénografa so širokým záberom činností. V 60. rokoch pracoval takmer desaťročné na nosných vedúcich pozíciách v

ešte mladej bratislavskej televízii. Tam sa popri každodenných praktických výkonoch prejavil ako praktik pri zavádzaní prínosných technológií v scénografických dielňach. Keď musel začiatkom 70. rokov pri ideologickom kádovaní z tejto pozície nedobrovoľne odísť, pokračoval do polovice decénia v Slovenskej filmovej tvorbe na Kolibe. Pri tvorivých činnostiach v tejto inštitúcii využíval popri skúsenostiach v televízii predovšetkým svoje architektonické vzdelanie. A po odchode z nej už štyri desaťročia potvrdzuje, že si zároveň formoval vlastný filmársky, scénický, výstavný, literárny program, pod ktorý sa podpisuje ako tvorca scenárov i réžie. Tieto činnosti často realizuje súbežne s originálnym, nikým nenapodobovateľným (ani nedostihnuteľným) organizovaním verejných podujatí.

Mimochodom, iba na zozname scénografickej tvorby Viliama Grusku je okolo 130 diel. O ďalších autorských dielach a programoch si možno prečítať pri jeho životopisných profiloch a osobných vyjadreniach prístupných na webových stránkach internetu. Pri takomto zábere nie je jednoduché „zaradiť“ tohto muža čínov medzi osobnosťami súčasného Slovenska na jednoznačné miesto. Jednou z jeho nezameniteľných ľudských a pracovných črt je totiž práve ona „profesionálna“ zaraditeľnosť. Dosvedčili by to doslova stovky ľudí všetkých generácií, s ktorými spolupracoval, nabádal ich na nové aktivity, stretáva sa s nimi, diskutuje, snuje ďalšie plány. Hoci má svoj pracovný program ustavične naplnený rozvetvenými koncepčnými projektmi, čarovne si vie nájsť čas a v príhodnej chvíli zájsť potrebnú diaľku i za tými, s ktorými sa zblížil už pred desiatkami rokov. Koná podobne, ako to bývalo za dávnych čias, vyhľadá ich, zaklope im na dvere príbytkov, posedí s nimi, pospomína, zaujíma sa, čo sa v ich živote zmenilo, počúva, ako vidia z reálneho odstupu dianie v hlavnom meste alebo tušia neblahé mocenské súvislosti na temnejúcich siločiarach svetovej politiky.

Východiskové miesto na objavné skusy svetom je pre Viliama Grusku Orava. Vyrastal v Rabčiciach, po jeho žiackych rokoch spoznával počas stredoškolských štúdií susedný Liptov. V tomto vrchárskom údolí neskôr sústredil i mnohé svoje profesionálne aktivity, s podobnou intenzitou sa zaujímal o kultúru Podpoľania, Turca, Horehronia, popri nich spoznával Kysuce a kraj pod Malou Fatrou, kopaničiarsku Myjavu či južnejšie položené oblasti Slovenska. V každom z nich prešiel mnohé obce a mestečká. Na mnohých miestach zanechal nezmazateľné stopy, zaznamenal málo známe tradičné prejavy, ktoré neskôr predstavil na verejnosti, vydal na zvukových nosičoch. Materiálne najvýraznejšie sa jeho autorské skutky pripomínajú cez amfiteátre v prírode postavené ako scény na folklórne festivalové prehliadky a hľadiská pre divákov. Na ich pódiiach sa odohrávali desiatky komorných aj monumentálnych programov, ktoré tvoria súčasť klenotnice ľudovej kultúry a tvorivosti. Odozvy na viaceré sa ukladali v pamäti a srdciach mnohých. Gruskova nezameniteľná tvorivá účasť popri úprimnom obdive a uznaniach zákonite pôsobila príliš dominantne, čo u nás doma namiesto podnetov pobádajúcich na aktívnejšie a kvalitnejšie výkony zvykneme neraz „riešiť“ konfrontačne kdesi v zákulisí. On však reagoval na to inakšie, ako sa všeobecne očakávalo. Namiesto márných súbojov s malichernými sústredil energiu mimo centrálnych podujatí na miesta, ktoré nepatrili v kultúre medzi tými prednostne dotovanými a dával dohromady ľudí pre nové, nevšedné tvorivé zoskupenia.

Ak pri portréte Viliama Grusku vychádzam z jeho vidieckeho zázemia, nemýlim si ho s ľudovým človečikom privrznutým svojimi citmi a ideálmi kdesi uprostred minulého storočia. Napokon, vážia si ho mnohé osobnosti presahujúce svojimi záujmami, znalosťami a tvorivými výkonmi vysoko ponad slovenský priestor a zdanlivo limitovaný čas. Stali sa jeho blízki intelektuálni partneri, tvoriví spolupracovníci, umelci. K nim treba prirátat' desiatky vysokoškolských študentov navštevujúcich od polovice 80. rokov jeho prednášky, semináre a tvorivé dielne, keď začal pôsobiť ako pedagóg na Katedre scénografie Divadelnej fakulty Vysokej školy múzických umení v Bratislave. Pri literatúre ho charakterizuje hĺbkový záujem o tvorbu a život oravských veľikánov: jazykovedca Antona Bernoláka, básnika Hviezdoslava, prozaika Milana Urbana. Z nedávnych súčasníkov nadviazal skrz svoju zvedavú tulácku povahu pevný vzťah so stabilne zakotveným básnikom Milanom Rúfusom. Z hudobných skladateľov našiel spoločnú reč s Iljom Zelenkom, Tadeášom Salvom, Romanom Bergerom, Vladimírom Godárom, z interpretov vážnej hudby pri programoch smerujúcim k mladých huslistom s Bohdanom Varchalom, Petrom Michalicom. Váži si a na verejnosti prezentoval činy Štefánika, kresťanského filozofa Ladislava Hanusa, maliara Martina Benku, fotografa Karola Plicku, sochára Jána Kulicha. Samostatnú kapitolku tvoria filmoví tvorcovia, spomedzi silnej hereckej generácie spomeňme aspoň Idu Rapaičovú, a to predovšetkým vo vzťahu k jeho programom ako nezameniteľnú interpretku poézie slovenských klasikov.

Ak by sme mali posudzovať, kto z Gruskových známych sa s ním stretol na samom začiatku skôr, pripomínalo by to, prepytujem, ľudové mudrovanie o prioritnom pôvode slepačieho vajca a jeho nositeľky. V správaní a konaní tohto muža to býva, zhodnú sa na tom azda viacerí, podstatne priamočiarejšie. Pri ňom sa netreba umárat' nad tým, kto komu podal ruku prvý, v perspektíve vzťahu sa mi vidí podstatnejší prvotný okamih na vzájomné spoznanie. Potom je zvyčajne na každom osobitne, ako sa k sebe priblížia a či sú ochotní s ním zotrvať ako intelektuálni partneri či účastníci jeho rozvetvených poznávacích, kultúrnych, umeleckých programov. Myslím si, že nikoho zo svojho zreteľa nevyklučuje, ak sa presvedčí o tom, že je, môže byť pre neho partnerom súcim, užitočným na uskutočňovanie vlastných širokospektrálnych a vzájomne prepojených záujmov. Tie ústia do výsledných skutkov dotvárajúcich doterajšiu Gruskovu úctyhodnú mozaiku života na Slovensku i postavenia súčasnej Slovenskej republiky v dynamicky sa meniacom svete. Mnohí z jeho priateľov, blízkych partnerov a ochotných spolupracovníkov žičlivo usudzujú, že zoznam týchto skutkov nie je definitívne uzavretý. Uisťuje ich v tom poznanie, že do čoho sa pustí, tomu dáva vyšší zmysel a usiluje sa doviest' do užitočného zavŕšenia tak, aby to myšlienkou a nadčasovým poslanstvom zapasovalo do predchádzajúcich oslovení slovenskej verejnosti. Napokon, je to pre neho podstatne istejšie, než nedeckavé očakávania, že by sa nebudaj schyľovalo k sústredenému odbornému i ľudskému zhodnocovaniu toho, čo doteraz už vykonal. Tomu sa vraj ani všeobecne netreba čudovať – povráva sa, že tak akosi to u nás predsa oddávna chodí.

Dušan Mikolaj

In: SLOVENSKÉ POHLADY 2016/12, Vydavateľstvo Matice Slovenskej